

דף לו

כתובות דף לה

פתח פיך לאלם

חייבי מיתות שוגגין

הגמרא אומרת שחרשת ושומה שאינן יכולות להשיב על טענת הבתולים, ב"ד טוענים בשבילן כמ"ש פתח פיך לאלם, ודבר זה מוזכר בהרבה מקומות בש"ס שיש דין של טענינן.

הגמ' מסיקה שכו"ע מודים שחייבי מיתות שוגגין יש דין קלב"מ, אפי' שהם לא מתחייבים מיתה בפועל, כי זה נחשב מעשה שמחייב מיתה, והמח' היחידה היא לגבי חייבי מלקות שוגגין.

ויש כאן הערה קטנה, מדוע נזכר כאן הדיבור בלשון "פתיחת הפה", שהרי גם האלם יכול לפתוח את פיו ורק שאינו יכול לדבר, וא"כ היה צריך לומר "דבר" לאלם.

גמרא זו מביאה לאור את הנקודה שגם עבירה שנעשית בשוגג נחשבת "מעשה עבירה", דאל"כ מה שייך לומר בזה קלב"מ.

וביאור הדברים נמצא ברמב"ן בפרשת קדושים, על הפסוק "וערלתם ערלתו את פרו", ורש"י מפרש שערלה היינו אטום ונסתר מלהגות בו, [וכן לשון טומטום או טומאה], כתב רמב"ן שיפה פירש (והרמב"ן כתב כן כה' פעמים בפירושו על התורה שרש"י יפה פירש), ומוסיף שתמיד כשמדברים על סתימה כתוב הלשון ערלה, כמו ערלה שלפני הברית מילה מפני שאותו המקום סתום, וכן "ערל שפתיים" שאדם שאינו מדבר ברור הפה שלו אינו מוציא את הדיבור בצורה גלויה. וממילא כשיש את ההפך מ"ערל" קוראים לזה 'פתיחה', וזה לשון דיבור כמו שכתוב באיוב "פתח איוב את פיהו" וכן במיכה "שמור פתחי פיך" ומביא גם את הפסוק שלנו.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' קמז) דן אם אדם שעשה עבירה בשוגג נקרא רשע ופסול לעדות, וכותב שהיה ניתן להוכיח שנקרא רשע ממה שמצינו ששליח ציבור שעבר עבירה אפילו בשוגג אינו יכול להיות שליח ציבור אם לא עשה תשובה.

והשב"י דוחה שאפשר לחלק ששם הוא דוקא לגבי להיות ש"ן, אך לא לגבי פסול רשע לעדות. ואדרבה, הוא מוכיח מהגמרא במכות ה', ב שלומדת חייבי מיתות וחייבי מלקות מ"רשע רשע" וחייבי גלויות מפסוק אחר, הרי שא"א ללמוד את זה מ"רשע רשע" כי שוגג אינו נחשב רשע.

הרי שדיבור נקרא פתיחה והוצאה מן ההעלם אל הגילוי.

אך הגמרא כאן לומדת מג"ש ד"רשע רשע" על חייבי מיתות שוגגין, ולכאור' מוכח להפך מדברי השבו"י.

ויש להוסיף את מה שאנו מדברים פעמים רבות שדיבור הוא הגילוי לצורת אדם, שהרי אדם נקרא "מדבר", ולכן כל דיבור נקרא גילוי ופתיחה.

ועכ"פ חזינן שמעשה עבירה בשוגג נקרא מעשה עבירה שנושא איתו עונש.

ודבר זה דומה למה שהגמ' אומרת (מכות ט, ב - י, א) שבעבר הירדן יש ג' ערי מקלט כמו בארץ ישראל, אע"פ שזה מקום יותר קטן, כיון שבגלעד שכיחי רוצחים. ומקשים שם הראשונים שהרי רק רוצח בשוגג גולה לעיר מקלט, ומתרחים שם תירוצים שונים.

דף לז

ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה

אמרין בסוגיא שמיתת סייף נעשית מהצוואר ולא מול העורף, שנאמר ואהבת לרעך כמוך - ברור לו מיתה יפה.

אך בספרים יותר מאוחרים ובראשם המהרי"ק (פרשת מסעי) מיישבים שכאשר יש עבירה במזיד זה משפיע שיהיו גם עבירות בשוגג, והביאור בזה הוא שהרי מעשה עבירה בשוגג הוא מעשה עבירה גמור, ואם אנשים עוברים עבירות במזיד זאת אומרת שהם מתייחסים לנושא זה יותר בקלות, ולכן זה גורם שיהיו גם רוצחים בשוגג - כיון שזה אותו מעשה עבירה.

ומקשה השיטמ"ק שהרי מי שנהרג במיתת ב"ד הוא רשע ויצא מכלל רעך, ומיישב השיטמ"ק שכיון שהוא עומד למות מיתת בית דין, הוא מפסיק להיות רשע, וכן מצינו לגבי מלקות "ונקלה אחיד לעיניך" כיון שלקה

הרמב"ם בספר המצוות (שורש שני) לומד שהדרשות של חז"ל אינן חלק מהתורה שבכתב, והם מוגדרים "דברי סופרים". וזהו הכלל "אין מקרא יוצא מידי פשוטו" שיש פשוט בפסוק ויש דרשה שאינה חלק מהפשוט. הרמב"ן (בהשגות שם) חולק בהריפות על הרמב"ם: "וח", כי המדרשים כולם בענין המצוות אין בה מקרא יוצא מידי פשוטו אלא כולם בלשון הכתוב נכללים, אע"פ שהם מרבים בהם בריבויים...".

ומפרשי הספר המצוות (מגילת אסתר, מרגניתא טבא) רוצים לומר שגם הרמב"ם מסכים לכך אלא שכתב את הדברים בלשונות מתחלפים.

עכ"פ, יסד הרמב"ן שהתורה שבעל פה אינה עומדת לעצמה, אלא היא הצורה להבין נכון את התורה שבכתב. ומביא ראיה מסוגיין, שהגמ' מניחה שלא יתכן שהגזרה שווה תעקור לגמרי את פשוט הפסוק. ויש לזה יוצא מן הכלל אחד, בגמ' יבמות דף כד, א על הפסוק "והיה הבכור אשר תלד" – "אמר רבא אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הכא אתאי גז"ש אפיקתיה מפשטיה לגמרי", ולא הסביר הרמב"ן מדוע שם הדבר שונה, אך מ"מ זה היוצא מן הכלל היחיד.

ועומק דבר זה הוא כפי שהבאנו מהבית הלוי שהטעם שבלוחות ראשונות לא היה תורה שבי"פ הוא משום שלא היינו תריכים לתורה שבע"פ. דתורה שבע"פ הוא היכי תמצא להבנת תורה שבכתב, והדרך שלנו להתחבר לדברי אלקים חיים. וא"כ כאשר עם ישראל במעלה עליונה לא בעינו תורה שבע"פ שיש ביכולתם להתחבר לדברי אלקים חיים ישירות. וא"כ תורה שבע"פ אינו דבר נפרד מתורה שבכתב, אלא הוא הביאור שישנו בהבנת הכתב, וע"כ מוכרח שיהיה חלק מפשוטו של מקרא.

הרי הוא כאחיד, וכן איתא במדרש "בשר חסידיך לחיתו ארץ" כיון שנעשה בהם דין הרי הם כרשעים.

האחרונים מקשים כמה קושיות על דבריו, ושתיים מהן מובאות בהערות הגר"ש אלישיב כאן: (א) הרי כאן מדובר לפני המיתה, ועדיין לא חלה עליו המיתה. ועל קושיה זו י"ל שכיון שעומד למות כבר יש כאן התחלת תהליך הכפרה. (ב) קשה עוד שהרי מי שנהרג במיתת ב"ד נקבר בבית קברות מיוחד (סנהדרין מז, א), ויש אף בתי קברות מיוחדים למיתות הקלות ולמיתות החמורות, וחזינן שגם אחרי המיתה הוא נחשב רשע.

ויש מי שרצה ליישב ע"פ דברי בעל התניא (פרק לב) שאף שבדאי צריך לשנוא רשע, אך לא שונאים אותו בעצמו, שהוא נשמה קדושה, אלא שונאים את הרשעות שלו, וכן ראיתי שמביא הגר"מ שטרנבוך שליט"א שמותר לשנוא רשע רק כדי שיתקן את מעשיו ולא אותו בעצמו.

וראיה לזה מאברהם אבינו, שגירש את ישמעאל עם לחם ומים – כי הוא שנא אותו [כמ"ש רש"י], ומאידך כשהקב"ה אמר לו שיעקוד את בנו שהוא אוהב, לא היה ברור אם מדובר ביצחק או ישמעאל, כי את שניהם אוהב, הרי שרק שנא את מעשיו.

וא"כ מיושב שלגבי מיתת ב"ד ודאי שנחשב רעך וצריך לברור לו מיתה יפה, כי אין ענין לייסר אותו יותר מעצם חלק עקירת הרשע, ורק לגבי קבורה שהיא חלק מהכפרה הרי זה חלק משנאת ה"רשע".

ויש להוסיף שדף זה נלמד בהאי שתא בט"ו באב, שהוא מסמל את האחדות בעם ישראל, שהותרו שבטים לבוא זה בזה והותר שבט בנימין לבוא בקהל, שכל ישראל חברים וכולם נחשבים רעך.

דף לט

שומר פתאים ה'

וחכמים אומרים אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו שנאמר שומר פתאים ה'. מקשה הקובץ שעורים (אות קלו) מאי שנא מכל ספק סכנה דדחי שבת ולא סמכינן אהא דשומר פתאים ה'. ותירץ דאין האדם חייב להמנע ממנהג דרך ארץ, כלומר לשנות את מהלך חייו, וממילא הוי כאילו אין בידו לשמור את עצמו ואז נשמר מן השמים, אבל באופן

דף לח

לא אתיא גז"ש ומפקא לקרא מפשטיה לגמרי

לדעת ר"ע במשנה נערה שנתארסה ונתגרשה הקנס מגיע לעצמה, ולר"ע בברייתא קנסה לאביה. ואף שנאמר "אשר לא אורסה", המילים הללו נצרכות לגזרה שווה. והגמ' מקשה איך יתכן שהגז"ש עוקרת את הפסוק ממשמעותו לגמרי. ומתרצת שניתן לפרש ד"אשר לא אורסה" היינו שאינה מאורסת כעת.

'צריה אגבריה עד שאנסה או פיתה אותה', כי מרוב קלות והגברת יצרו בא לזה המאורע.

ויש להביא דוגמה לדבריו, מהגמ' ביבמות דאין זנות לבהמה. הרי שכשמדובר במישהו פחות, אין כאן ביאה אלא יצר הרע בעלמא.

הבני יששכר (תשרי מאמר ד) מביא דברי החסיד בעל חובות הלבבות, שהחסידי הראשונים היו שבים כל ימיהם בתשובה אפילו על עבירה אחת, ומבאר את דבריו, ע"פ הגמ' דילן דהכל לפי המבייש והמתבייש, ומובן שחומרת החטא שעשה האדם והכעיס כלפי מעלה, תלויה בעוצם גדולתו ורמויותו ית', וכן בשפלות האדם. ובתחילה לאחר העבירה, היא מעוורת את עיני האדם עד שאינו מבין את גדולת ה', אך כאשר שב בתשובה, ככל שממשיך יותר לשוב, כך מבין יותר ויותר את גדולת ה' ואת קטנות עצמו, וממילא מבין יותר את חומרת החטא שעשה, ולפי זה לא תספיק לו תשובתו אשר שב אתמול, כי אתמול לא היה יודע כ"כ גדולתו ורוממותו ית', וכהיום שהאירו עיניו צריך תשובה מחדש. שבכל יום ויום יש לו הבנה חדשה בגילוי גדולת ה' בעולם, וא"כ יותר מתברר לו כמה גדול המתבייש, וככל שהתבייש גדול, כן הבושה גדולה יותר. וע"כ בכל יום צריך לעשות תשובה על החלק הנוסף שהתברר לו בפגם שעשה.

ולפי היש"ש הנ"ל, יש להוסיף שכשם שכשאדם גודל כך מברר לו גדולת המתבייש, כן ככל שאדם גודל כך מתברר לו יותר קטנות המבייש, כך שבכל יום ויום מתברר לו יותר כמה היה אדם בינוני כלפי משה שהוא עתה. וכיון שהבושה המגיעה מאדם בינוני היא הבושה הגרועה ביותר א"כ כל יום שמתברר כמה הוא יותר בינוני, צריך לעשות תשובה נוספת על הביניניות שלו. דו"ק.

דף מא

לא תשים דמים בביתך

אסור לאדם לגדל כלב רע בתוך ביתו ולהחזיק סולם רעוע בביתו, משום שנאמר לא תשים דמים בביתך.

יש על גמרא זו דברים נפלאים בספר "דרש משה". הספר דרש משה נכתב ע"י אחד הדרשנים הקדמונים באשכנז, רבי משה מפיזעץ, אשר ספרו הוא הראשון בחכמי אשכנז לערוך את דבריו על סדר אגדתות

שבדו להזהר אינו בכלל פתאים, ואם לא ישמור את עצמו הוא מתחייב בנפשו ולא יהא משומר מן השמים.

והנה הדברים מדויקים היטב בפסוק, דהנה הגמ' בסנהדרין (ק', ב) דנה האם הבנים הקטנים של רשעי ישראל באים לעוה"ב, לשיטת ר"ג אינם באים מפני שהם חלק מאביהם, אבל לר"ע באים הם לעוה"ב ולמד זאת מהכתוב 'שומר פתאים השם', שכן בכרכי הים קוראים לינוקא פתאי. כלומר הפסוק מדבר על הילד הקטן ואותו ה' שומר.

מסביר המהר"ל (חידושי אגדות שם): "פירוש, מפני שהבן נמשך אחר אביו כאשר הוא קטן, ולפיכך סבר שאין להם חלק לעוה"ב כאשר הבן נמשך אל אביו וטפל אל אביו, אבל ר"ע סבר כי הוא ית' שומר אותם כדכתיב שומר פתאים ה', ולמה שומר פתאים יותר ממה שישמור גדולים? אלא בשביל שאין לפתאים שמירה מעצמם, וכיון שאין להם שמירה מעצמם, הש"י שומר אותם..."

הרי מבואר כעין הסבר הקוב"ש, שעניינו של הפסוק הזה הוא שכל מי שלא יכול לשמור על עצמו, ה' שומר עליו.

דף מ

הכל לפי המבייש והמתבייש

המשנה אומרת, איזהו בושת? הכל לפי המבייש והמתבייש.

בביאור "הכל לפי המבייש", כתב רש"י: אדם בינוני המבייש, בושתו קשה מאדם זולל ומאדם חשוב. וברש"י ב"ק (פג, ב) כתב באופן אחר, שאדם קל שבייש בושתו מרובה. ולכאורה יש כאן סתירה.

ויש שרצו לומר שמה שכתב רש"י בב"ק "אדם קל", היינו בינוני ולא זולל.

המהרש"ל (ים של שלמה פ"ג סי' טז) כתב ליישב דבודאי לענין שאר ביוש וחבלות תלוי הכל בקלות וזילותא של האדם, וכמה שהמבייש יותר קל, כך הביוש יותר גדול. אבל לענין אונס ומפתה שהוא ביוש של המעשה הרע אשר עשה לתאוותו שלא כדת, הסברא נותנת איפכא, דאדם זולל ונקלה אין הביוש מגיע כ"כ לפגום הנערה בכבודה, שכל העולם אומרים

מחשבת קצרה על הדף

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

כי הכלב שהוא רע בעצמו, וכאשר יש בתוך ביתו מתחבר אליו דבר רע מזיק, נראה שאין ביתו מוכן לחסד, כי כל הנבראים יש בהם הטוב והחסד חוץ מן הכלב שאין בו טוב, שכך הוא עצם הכלב אצל הכל, ובפרט כלב רע שענין כלב רע היינו שהכלב הוא כולו רע...".

ובזה מבאר את הגמ' שהמחזיק כלב רע בתוך ביתו מסיר מעצמו יראת שמים, והיינו כי הכלב הוא כביכול לא תחת השלטון של הקב"ה, ואינו שייך לעולם, והבעלים של כלב כזה ג"כ לא שייך לעולם. ומסביר שמזה הטעם הכלב הוא הידיד הטוב ביותר של האדם, משום שכל בעלי החיים מחוברים להקב"ה, כי הם חלק מהעולם, אבל הכלב שמנותק מכך, מתחבר ביותר אל אדונו.

וממילא נבוא לביאור הדרש משה בגמרא דילן: גוף האדם נקרא בית, וזה שאמרו שלא ישים בביתו כלב רע וסולם רעוע, דהיינו שלא יגדל בתוך גופו את היצר הרע. ועל זה באה דרשת הגמ' שלא תשים דמים בביתך - לא תגדל את היצר הרע בבית, בגוף. ולא יהיה סולם רעוע, סולם הכוונה לעבודת האדם, והסולם צריך להיות סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והאדם צריך שעבודת השם תהיה אצלו סולם קבוע שיכול לסמוך ולעלות עליו, ולא סולם רעוע שיפול הנופל ממנו.

וע"פ כל מה שהקדמנו יש בסיס גדול להבין דבריו, שכן פסוק זה נדרש על עבודת ה', והכלב נדרש על כח הרע.

הש"ס, בעקבות העין יעקב שהיה אחד ממגורשי ספרד.

ונקדים שתי הקדמות קצרות המראות כיצד גדולי הדורות המאוחרים כיוונו לדבריו.

הפסוק 'לא תשים דמים בביתך' מדבר ביסודו על מעקה. המקובלים העמיקו להראות בענין זה יסודות הנוגעים לעמידת העולמות וההפרש ביניהם. ובספרי החסידות מביאים את הנקודה הזו לעבודת ה'.

באמרי יוסף (פרשת כי תצא) כותב שיש לאדם יצה"ט ויצה"ר, והדרך המובחרת היא לצרף את היצה"ר לעבודת ה' ולהשתמש בכוחות אלו לטוב, וזה ביאור הפסוק "לא תשים דמים בביתך", שלא יהיו אצלך שני דמים, אחד טוב ואחד רע, אלא שיהיה לך רק דם אחד, שגם את היצה"ר תהפוך לטוב.

כמו"כ מצינו בנעם אלימלך (כי תצא) "ועשית מעקה לגגך - פי' וצריך אתה שתעמיק ותשפיל את גבהותך, מעקה לשון ממעמקים קראתיך כו', וגג רמז לגאות כמו הגג שהוא גבוה, וכשישפיל את עצמו אז יבנה ביתו בצדק". כלומר יש לקחת את הגאווה ולהפוך אותה לענווה.

זהו עבודת האדם שנלמדת מלא תשים דמים בביתך.

ובעניין כלב מצינו במגלה עמוקות וכן באורך במהר"ל (נתיב גמילות חסדים פ"ה. וכן בחי' אגדות שבת): "דע